

Tatiana Mandová: Realizmus

Bratislava, IRIS 2014, 133s.

Výraz „realizmus“ sa používa v mnohých kontextoch a je súčasťou rôznorodých otázok. Aj v rámci filozofie vstupuje do diskusií napr. v súvislosti s jej vzťahom k etike, estetike, kauzalite, modalite, vede, matematike, sémantike či literatúre. Kniha Tatiani Mandovej sa sústreďuje na realizmus vo filozofii 20. storočia, pričom si z neho vyberá, ako autorka uvádza, tri varianty, a to neorealizmus, kritický realizmus a intuitívny realizmus. Súčasné debaty o realizme nabrali nový impulz v súvislosti s diskusiami o sémantike jazyka. Keďže jednou z hlavných úloh jazyka je vytvárať tvrdenia a niektoré tvrdenia sú pravdivé, niektoré nepravdivé, vzniká otázka, čo ich pravdivými robí. Existuje na mysli a poznaní nezávislá realita?

Prvá kapitola sa sústreďuje na pojem realizmus, jeho vymedzenie, a v dvoch podkapitolách predstavuje predhistóriu a priekopníkov realizmu 20. st. Autorka výraz „realizmus“, ktorý je v práci kľúčový, predstavuje na pomerne krátkom rozsahu a charakterizuje realistov ako filozofov, ktorí „uznávajú existenciu vonkajšieho sveta, uznávajú hodnotnosť poznania“ (Mandová 2014, 10). Rozlišuje pritom ontologický a gnozeologický realizmus, avšak detailne už jednotlivé pojmy, na ktoré sa odvoláva daná definícia nevysvetľuje a neuvádza do kontextu napr. s diskusiami, ktoré sa ohľadom realizmu rozvíjali najmä v druhej polovici 20. st. v anglosaskej filozofickej literatúre. V rámci predhistórie realizmu v 20. st. sústredila autorka pozornosť na Brentana a Meinonga, u ktorých sa nezamerala len na vymedzenie realistických pozícií v ich dielach, ale v stručnosti predstavila aj iné aspekty ich filozofie. Rozsiahlejšieho priestoru, v porovnaní s prvou podkapitolou, sa v druhej podkapitole, venujúcej sa priekopníkom dostalo filozofii Georga Edwarda Moora a Bertranda Russella. Odvolávajú sa na článok Vyvrátenie idealizmu autorka predstavuje Moora ako filozofa zastávajúceho pozície „zdravého rozumu“, polemizuje s úspešnosťou jeho snahy vyvrátiť idealizmus, keď konštatuje „že Moore kritizujúci idealizmus ho neprekonáva, naopak, sám sklúzol na pozície subjektívneho idealizmu“ (Mandová 2014, 17) a spomína aj jeho prínos k etickej problematike. Pozície realizmu vo filozofii B. Russella načrtáva cez priblíženie jeho gnozeologických a ontologických východísk, odvolávajú sa najmä na trochu problematický preklad Russellových *Problémov filozofie* (viď. napr. Cmorej 1993).

V kapitole s názvom neorealizmus sa autorka zamerala na anglicky píšucich neorealiztov a kapitolu rozdelila na dve časti s názvami Anglický neorealizmus a Americký neorealizmus. Filozofia Samuela Alexandra, jeho kategória „časopriestoru“ a štyri stupne bytia spolu s princípom emergencie približujú jeho ontologickú pozíciu. Pozornosť je venovaná aj jeho gnozeologickým názorom, ktoré autorka charakterizovala ako „radikálny neorealizmus“, vzhľadom na jeho presvedčenie o poznateľnosti sveta zloženého z reálne existujúcich entít. Autorka spomína aj Alexandrov prínos v oblasti etiky, estetiky a dejín filozofie. Veľká pozornosť je venovaná dielu Alfreda Whiteheada, hlavne obdobiu jeho pôsobenia v Spojených štátoch. Autorka predstavuje Whiteheadov termín organizmická filozofia a identifikuje jeho myšlienkové zdroje, pričom sa zameriava na základné pojmy, ako sú organizmus, sebautváranie, fakticita a pod. Americkú verziu neorealizmu autorka načrtáva najmä pomocou explanácie teórie imanencie a analýzou diel Ralpha Bartona Perryho a Williama P. Montagueho, všímajúc si prepojenosť s behaviorizmom.

Veľký priestor venuje kritickému realizmu Nicolaia Hartmanna. Jeho „kritická“ ontológia predpokladá v realite moment iracionality a súcna hierarchizuje, čím vlastnú ontológiu spojil s tézou o vrstevnatosti bytia. Prvá vrstva je tvorená anorganickým bytím, druhú predstavuje organické bytie, tretia je vrstvou duševných

javov a štvrtá vrstvou objektívneho ducha. Na zachytenie spätosti jednotlivých vrstiev Hartmann vypracoval nový kategoriálny aparát a definoval „kategoriálnu diferenciu“, pričom rozoznával päť zákonov vrstvenia, a to návratu, opakovania, modifikácie špecifickosti a vzostupnej tendencie. Autorka predstavuje aj Hartmannove gnozeologické názory, rozoberajúc základné rysy problematiky a šesť apórií. Poznanie je pre Hartmanna transcendentný, subjekt prekračujúci akt, a to aj vtedy, ak poznanie reflektuje samo seba.

Posledná kapitola opäť pomerne rozsiahlo rozoberá filozofické názory Nikolaja O. Losského. Losskij je predstaviteľom intuitívneho realizmu. Autorka približuje jeho stotožnenie skúsenosti s intuíciou, typu skúsenosti, organický ideál – realizmus, propedeutickú gnozeológiu i mysticismus.

Deklarovaným zámerom publikácie bolo: „predstaviť jednotlivé varianty realistickej platformy cez prizmu konkrétnych osobností a ich koncepcií“ (Mandová 2014, 129). Autorka sa vedome rozhodla výber realistov nezdôvodňovať, a preto ani neuvádza prečo práve tieto koncepcie považuje za najvýznamnejšie, čo je jej legitímnou voľbou, napriek tomu však vyvoláva otázku o vhodnosti názvu publikácie, keďže mnohé výrazné problémové okruhy a koncepcie 20. storočia späté s realizmom sa do nej nedostali. Jednotná koncepcia, jasný štýl výkladu a formulovania postojov robia z knihy príjemný a zaujímavý text, po ktorom rád siahne každý čitateľ. Práca nadväzuje na dielo slovenského filozofa Jána Bodnára a obracia sa najmä na mladých milovníkov filozofie, ktorým prístupnou formou sprostredkúva vybrané osobnosti spájané s realizmom. Výhodou textu je jeho didaktický charakter, čím sa stáva ľahko využiteľný v pedagogickej praxi a jeho venovanie mladým milovníkom filozofie k takémuto využitiu priam nabáda.

Lenka Čupková

Literatúra

Čmurej, P. (1993): *O sprobematizovaní Russellových 'Problémov filozofie' v slovenskom preklade*. In: *Filozofia*, 48 (12), 828–835.

Mgr. Lenka Čupková, PhD.

Katedra filozofie
 Filozofická fakulta
 Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre
 Hodžova 1
 949 74 Nitra
 Slovenská republika
 lcupkova@ukf.sk